

Nr 213

Av herr **Ohlon m. fl.**, om en utredning beträffande nådeinstitutet och dess uppgifter m. m.

Under de senaste åren har nådeinstitutet varit föremål för livlig diskussion såväl i riksdagen som i pressen. Det har observerats även av rättsvetenskapen. Delade meningar har gjort sig gällande bl. a. om de uppgifter nådeinstitutet har att tillgodose i rättslivet. Därvid har olika kriminalpolitiska uppfattningar brutit sig mot varandra. Men även ur statsrättslig synpunkt har institutet uppmärksammats.

Rätten att giva nåd har i de flesta länder sedan gammalt ansetts vara ett prerogativ som tillkommer statsöverhuvudet. I och med det demokratiska genombrottet i vårt land har rätten att giva nåd liksom andra befogenheter, som tidigare utövades av Konungen personligen, kommit att ligga i regeringens hand. Nådeinstitutet har sålunda kommit att bliva ett av de många medel, som står till förfogande för dem som är betrodda med regeringsmaktens utövning.

Nådeinstitutet är i så måtto säreget, som det skänker den som har att utöva den nådegivande funktionen alldeles särskilt stora befogenheter. Den, som meddelar nåd, är sålunda bunden i sitt handlande endast av den begränsning att han icke kan skärpa den i det särskilda fallet av domstol ådömda påföljden. Han äger sålunda befria den dömden från varje påföljd och han kan mildra påföljden på allehanda sätt, t. ex. genom att välja en mildare straffart än den ådömda eller genom att kombinera olika påföljder på olika sätt, blott resultatet sammanlagt blir en lindring i förhållande till vad domstolen ådömt. Det står nådegivaren fritt att bruka kombinationer av olika straffarter, som lagen icke tillåter domstolarna att förena. Formella hinder möter exempelvis icke heller för nådegivaren, att om han anser en viss påföljd otillfredsställande meddela nåd åt alla, som i enlighet med gällande lag ådömts sådan påföljd.

Som det anförda visar har regeringen såsom nådegivare mycket vittgående befogenheter. Om den så önskar, kan den åsidosätta i vederbörlig ordning tillkommen lagstiftning. Riksdagens lagstiftande uppgifter kan sålunda i realiteten sättas ur funktion i viss omfattning.

Med hänsyn till den utomordentliga frihet, som nådeinstitutet ger dem som handhar detsamma, blir det av mycket stor vikt vilka principer nådegivaren följer vid meddelande av nåd. På denna punkt synes för närvarande en viss oklarhet råda. Olika synpunkter har gjort sig gällande i fråga om de enskilda och allmänna intressen, som genom nådegivningen skall tillgodoses.

I äldre tider användes nådeinstitutet ofta för att sprida feststämning på nationella högtidsdagar eller för att eljest fira glädjande tilldragelser inom de styrandes kretsar. Uppenbarligen kommer nådegivningen därvid att präglas av ett starkt drag av godtycke. Efter hand började man bruka institutet för att motverka obilliga följder av ofta drakoniskt hårda straffbestämmelser. I senare tid torde den uppfattningen ha varit allmän, att institutet främst skulle användas i situationer, där det ådömda straffet kommit att för det allmänna rättsmedvetandet framstå såsom särskilt obilligt eller eljest alltför hårt. Regeringsformens krav på att högsta domstolens yttrande skall inhämtas i nådeärende torde böra ses mot bakgrunden av denna uppfattning.

På senare tid har nya åskådningar börjat göra sig gällande. Sålunda har nådeinstitutet ansetts böra tilldelas en aktiv roll inom kriminalvården (se interpellationssvaret i maj 1954). Nådegivningen förutsattes sålunda komma till användning för att bereda möjligheter till en lämpligare behandling av människor, som kommit på kant med samhället och förövat brott, än den som domstolarna, vilka har att följa lagens regler, kan föreskriva. Nådeinstitutet kan härvidlag brukas utan att hänsyn behöver tagas till sambandet med det begångna brott, för vilket den aktuella påföljden ådömts. Den dömdes eget behov anses då böra vara främsta riktnärket.

För en sådan omläggning av nådeinstitutets uppgift synes man i praxis icke vara främmande. Det synes oss emellertid angeläget att en sådan betydelsefull förändring beträffande verkställigheten av ådömda straff icke genomföres i administrativ väg. Lämpligen bör, innan man genom nådeinstitutet slår in på nya vägar, ett samlat övervägande i fråga om nådeinstitutets ställning i straffrättskipningen och kriminalvården komma till stånd. Många synpunkter av skiftande slag gör sig därvid gällande. Resultatet av dessa överväganden bör föreläggas riksdagen, som måste beredas tillfälle att få taga ställning till frågan om nådeinstitutets framtida roll.

I den hittills förda diskussionen om nådeinstitutet har även spörsmål som gäller formen för nådeärendenas behandling varit uppe. I överensstämmelse med den tidigare uppfattningen, som hade nådeinstitutets samband med den vanliga straffrättskipningen i sikte, föreskriver, som redan nämnts, grundlagen att högsta domstolens yttrande skall inhämtas i varje nådeärende. Under angivna förhållanden har det tett sig naturligt, att den revisionssekreterare, som haft att föredraga nådeansökan inför högsta domstolen, även föredragit ärendet för vederbörande statsråd. Emellertid har, efter hand som den mera socialvårdande synen gjort sig gällande, högsta domstolens yttrande fått minskad betydelse. Utredningen i nådeärendena har också börjat kompletteras för att bliva mera fullständiga ur de synpunkter som särskilt intresserat den nådegivande. En viss dubbelbehandling av ärendena har härigenom uppkommit. Självfallet måste bestämmande för sammansättning och utformning av de organ, som skall förbereda nådeärendenas

avgörande, och de anordningar, som därvid kan behövas, vara ändamålet med själva nådeinstitutet.

Lämpligen bör vid den allmänna översyn, som ovan förutsatts beträffande nådeinstitutet, även de organisatoriska konsekvenserna av den ståndpunkt, som därvid intages, beaktas och närmare utredas. I det sammanhanget kan icke heller lämnas åsido angelägenheten av garantier för att det material, som inhämtas i nådeärendet utöver vad som framkommit under den tidigare domstolsbehandlingen, blir så allsidigt som möjligt. Obestyrkta påståenden, från vilken sida de än härröra, bör sålunda här, lika litet som eljest, tillmätas större betydelse än de förtjänar.

Med hänsyn till den betydelse nådeinstitutet fått och den frihet den nådegivande har synes det vara ett naturligt krav att regeringen för folkrepresentationen redovisar, hur den utövar Konungens rätt att giva nåd. Riksdagen har berättigade anspråk på att kunna följa huru nådeinstitutet handhaves. Hittills har detta skett på så sätt, att konstitutionsutskottet i samband med dechargearbetet då och då ägnat nådeärendena uppmärksamhet. En lämpligare ordning vore att i Sverige, liksom är fallet exempelvis i våra grannländer Danmark och Norge, regeringen årligen lämnade riksdagen en utförlig redogörelse för sin befattning med nådeärendena. En sådan redogörelse skulle lämpligen kunna innehålla vissa uppgifter beträffande varje ärende, om innehållet i det förberedande organets, högsta domstolens, yttrande, om de ytterligare utredningsåtgärder, som Kungl. Maj:t vidtagit, om resultatet av ärendets prövning samt mera generellt om de allmänna kriminalpolitiska synpunkter, som varit vägledande för de nådegivande etc.

Det kan ifrågasättas om nådegivningen icke bör bindas av något fastare regler än för närvarande är fallet. Huruvida särskild lagstiftning härom är behöfvig torde framgå under utredningsarbetet.

Under hänvisning till det anförda får vi anhålla,

att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig utredning beträffande nådeinstitutet och dess uppgifter, dess handhavande och en redovisning för riksdagen av nådegivningen.

Stockholm den 26 januari 1955

Sven Em. Ohlson

E. A. Lindblom

Gust. Sundelin

John Bergvall